

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

ยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ให้ความสำคัญกับการยกระดับความสามารถในการแข่งขันภาคเกษตรควบคู่ไปกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารและรายได้ โดยสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) หรือ สวพส. มุ่งเน้นการดำเนินงานวิจัยที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ทั้งนี้การสร้างองค์ความรู้และนำไปใช้ประโยชน์ให้ทันต่อสถานการณ์ปัญหาและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่สูงสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ ในประเด็น (1) การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ พัฒนาคมนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ โดยการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงใน ศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นผู้เรียนให้มีทักษะการเรียนรู้และมีใจใฝ่เรียนรู้ตลอดเวลา และ (2) การสร้างโอกาส และความเสมอภาคทางสังคม เพื่อสร้างความเป็นธรรม และลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ เพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา การพึ่งตนเองและการจัดการตนเองเพื่อสร้างสังคมคุณภาพ และสร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข และการศึกษา (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

สวพส. จัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนงานของมูลนิธิโครงการหลวงในการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนบนพื้นที่สูง ด้วยการวิจัยและการพัฒนาอาชีพ มีการดำเนินงานวิจัยครบทุกมิติทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคม เพื่อสร้างนวัตกรรม เทคโนโลยี องค์ความรู้ โดยนำปัญหาความต้องการของชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นเป้าหมายการวิจัยและพัฒนาสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้ทันสถานการณ์ มีแผนการวิจัยพื้นที่สูง ระยะ 4 ปี (พ.ศ. 2567-2570) ในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานวิจัยบนพื้นที่สูง มุ่งพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานวิจัยบนพื้นที่สูงกับหน่วยงานต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพและบูรณาการเพื่อสร้างองค์ความรู้และนำไปใช้ประโยชน์ให้ทันต่อสถานการณ์ปัญหาและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่สูง การจัดทำฐานข้อมูลบนพื้นที่สูง การบริหารจัดการทรัพยากรสินทางปัญญาจากงานวิจัย รวมทั้งการเผยแพร่ผลงานวิจัย ประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่าง ๆ โดยการมีแผนและกลไกการขับเคลื่อนที่ดี และมีความพร้อมด้านบุคลากรและปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ

ชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวไทยภูเขาและคนไทยพื้นเมือง มีสภาพแวดล้อมเป็นภูเขาและห่างไกลจากเขตเมือง จึงทำให้มีข้อจำกัดในการเข้าถึงการบริการของรัฐ ทั้งการบริการทางด้านความรู้ การบริการทางด้านโครงสร้าง ปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และการบริการทางด้านสังคม ส่งผลให้ประชาชนบนพื้นที่สูงต้องประสบกับความเหลื่อมล้ำในหลายมิติ ทั้งในด้านกายภาพ รายได้ ฐานะทางสังคม และโอกาสในการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยปัญหาหลักของพื้นที่สูง คือ ประชาชนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ 73% ของประชากรมีความยากจน ขาดทางเลือกและความรู้ที่ถูกต้องในการประกอบอาชีพมีการใช้สารเคมีทางการเกษตรสูง การทำไร่เลื่อนลอยเกิดมลภาวะหมอกควัน PM 2.5 ทำลายสิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง และยังส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ ด้วยข้อจำกัดในการเข้าถึงการพัฒนาของรัฐ ขาดวิธีการและองค์ความรู้ในการแก้ปัญหาของคนบนพื้นที่สูงทำให้ยังคงพบปัญหาอย่างต่อเนื่อง

จากการดำเนินงานวิจัยของ สวพส. ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2550-2567 มีการดำเนินงานวิจัยด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคม 539 โครงการหลัก 1,066 โครงการย่อย 32 กิจกรรม โดยมีผลงานวิจัย ประกอบด้วย พันธุ์พืช/สัตว์ 166 ชนิด/พันธุ์ /สร้างเทคโนโลยี องค์ความรู้ 659 เรื่อง ข้อมูล

305 เรื่อง ชีวภัณฑ์เกษตร 52 รายการ และผลิตภัณฑ์ 227 รายการ มีการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ขับเคลื่อนการพัฒนาสู่เกษตรกรบนพื้นที่สูง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน รวมทั้งอนุรักษ์พันธุ์พืชสิ่งแวดล้อมในพื้นที่โครงการหลวงและชุมชนบนพื้นที่สูง ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2558-2567 จำนวน 202 เรื่อง มีเกษตรกรนำร่องที่ได้รับประโยชน์ 21,434 ราย ในพื้นที่ของโครงการหลวง 37 แห่ง และ สวพส. 47 แห่ง และได้ขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยผลงานวิจัยที่สอดคล้องตามปัญหาและบริบทสำคัญของชุมชน บนพื้นที่สูง 12 บริบท และสร้างกลไกการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ที่มีประสิทธิภาพซึ่งเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาให้เหมาะสมกับพื้นที่และให้เกิดความยั่งยืน ยกระดับเป็นแหล่งเรียนรู้การนำ ผลงานวิจัยไปใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่อย่างมุ่งเป้าเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและฟื้นฟู สิ่งแวดล้อมในพื้นที่สูง

แม้ว่าในปัจจุบันมีการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในหลายพื้นที่และกว้างขวางมากขึ้น แต่ยังมี เกษตรกรอีกเป็นจำนวนมากในอีกหลายพื้นที่ที่ต้องการโอกาสในการเข้าถึงองค์ความรู้ทางวิจัยและเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มทางเลือกในการประกอบอาชีพ รวมทั้งพื้นที่สูงส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ห่างไกล การเดินทาง การติดต่อสื่อสารยากลำบาก สัญญาณโทรศัพท์ อินเทอร์เน็ตเข้าไม่ถึง ส่งผลให้โอกาสการเข้าถึงข้อมูล องค์ความรู้ เทคโนโลยีต่าง ๆ ล่าช้ากว่าชุมชนพื้นราบ ประกอบกับบนพื้นที่สูงมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ภาษา และรูปแบบที่ใช้สื่อสาร การถ่ายทอดความรู้ต้องเข้าใจง่าย จากปัญหาและความต้องการของชุมชนในมิติ ต่างๆ รวมทั้งสภาพปัญหาของพื้นที่สูงที่มีความจำเป็นต้องการแก้ไขอย่างเร่งด่วน การเลือกใช้อองค์ความรู้ เทคโนโลยีจากงานวิจัยที่มีอยู่

การขับเคลื่อนการใช้ประโยชน์ และการบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสู่ เป้าหมายเดียวกัน คือ “ชุมชนบนพื้นที่สูงมีอาชีพ ชีวิต ความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน ด้วยองค์ความรู้จากวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมจากงานวิจัย” จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะเป็นเครื่องมือใน การแก้ไขปัญหาและพัฒนาของชุมชนแบบมุ่งเป้าในมิติต่าง ๆ ให้เกิดความยั่งยืน ด้วยองค์ความรู้และเทคโนโลยี จากงานวิจัยที่เหมาะสมเฉพาะกับบริบทพื้นที่สูง เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สูง และนำไปขยายผลไปสู่พื้นที่อื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงเป็นที่มาของคำถามงานวิจัย ทำอย่างไรให้เกษตรกรบน พื้นที่สูงสามารถนำองค์ความรู้ที่พร้อมใช้ไปแก้ปัญหาได้อย่างรวดเร็ว ครบถ้วน ทันทกับการเปลี่ยนแปลง เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่สูง และมีกลไกการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์แบบบูรณาการและมุ่งเป้า โดยมี พื้นที่ต้นแบบการขับเคลื่อนการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับเกษตรกรพื้นที่ ใกล้เคียงที่สนใจและพร้อมรับการถ่ายทอดชุดความรู้และเทคโนโลยี สามารถขยายผลได้อย่างกว้างขวาง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อขับเคลื่อนผลงานวิจัยหรือชุดองค์ความรู้จากงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่เป็น รูปธรรม ในการสนับสนุนการพัฒนาตามบริบทและปัญหาของพื้นที่

1.3 ขอบเขตการศึกษา

โครงการนี้เป็นศึกษาและทดสอบกลไกและกระบวนการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์บนพื้นที่สูงแบบ บูรณาการและมุ่งเป้า โดยศึกษาจากหน่วยงานภาคีเครือข่ายและกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูง แบบโครงการหลวง และโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนพื้นที่เฉพาะ มีขอบเขตการศึกษา ดังนี้

1) วิเคราะห์และคัดเลือกชุดองค์ความรู้จากงานวิจัยที่ตรงกับความต้องการในการแก้ไขปัญหาและ เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ จำนวน 3 ชุด

2) ทดสอบกลไกการขับเคลื่อนงานวิจัยไปใช้ประโยชน์บนพื้นที่สูง โดยปรับใช้เครื่องมือ รูปแบบ ช่องทาง การถ่ายทอดผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมกับข้อจำกัดและบริบทพื้นที่ สามารถสื่อสารได้ รวดเร็ว ครบถ้วนทันกับความต้องการในการแก้ไขปัญหา ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 3 แห่ง และขับเคลื่อนองค์ความรู้จากงานวิจัยในการพัฒนาเป็นศูนย์ปฏิบัติการวิจัย 3 แห่ง

3) ประเมินความพึงพอใจ/การยอมรับของการนำชุดองค์ความรู้จากงานวิจัยไปใช้ประโยชน์บน พื้นที่สูง 3 แห่ง

4) ถอดบทเรียนความสำเร็จเพื่อเป็นพื้นที่ต้นแบบการขับเคลื่อนการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ 1 ต้นแบบ

